

اربعین حسینی، حرکتی فراملی

علی ناز لطفی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

چکیده

تحقیق درباره‌ی حرکت اربعین که یک رویکرد جدید شیعی است، دشوار و یافته‌های بسیاری فرا روی جامعه پژوهان قرار می‌دهد، زیرا بر خلاف سبک سنتی، این تحول اجتماعی عهده دار کشف لایه‌های پنهان و متنوعی است که به راحتی نمی‌توان آن‌ها باز شناخت چرا که از یک زاویه حرکت اربعین زاده عصر مدرن است و از منظر دیگر ضد مدرنیته. این قلم بر مبنای همین رویکرد، ضمن بیان نکات فراملی و فرامذهبی بودن همایش، به مؤلفه‌هایی که پویایی جهان اسلام و شیعه نشان می‌دهد اشاره کرده تا ضمن بیان نکته عطف در قرن پانزدهم هجری و شکل‌گیری اربعین حسینی بدون در نظر گرفتن نژاد، مذهب، زبان، وضعیت جغرافیایی، ارمغانی که برای جهان اسلام، شیعه به وجود آورده بیان نماید. آنچه در این تحقیق مورد توجه است ابعاد فرا ملی بودن حرکت اربعین و نه سختی‌ها و ابعاد معنوی آن است.

کلید واژه‌ها: اربعین حسینی، فراملی بودن، جهان اسلام، وضعیت جغرافیایی.

استناد فارسی (شیوه‌ی APA، ویرایش ششم، ۲۰۱۰؛ شیوه‌ی APSA)

لطفی، علی ناز (تابستان ۱۴۰۲). «اربعین حسینی، حرکتی فراملی». پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال ششم، شماره دوم، پیاپی ۲۲، صص ۴۱-۵۴.

^۱. دکترای تاریخ اسلام، دانشگاه پیام نور بندرعباس، بندرعباس، ایران.

ایمیل: alimaigoli@gmail.com

کپی‌رایت © ۲۰۱۰، ایسک (اندیشکده مطالعات راهبردی کریمه شیراز). این متن، مقاله‌ای برای دسترسی آزاد است که با توجه به استاندارد بین‌المللی CCA (Creative Commons Attribution) نسخه 4.0 توزیع شده است و به دیگران اجازه می‌دهد این اثر را

بارگیری کنند، آن را با دیگران به اشتراک بگذارند و مطالب را اقتباس کنند.

۱. مقدمه

جامعه‌شناسی سیاسی جدید به دو عرصه «سیاست فرهنگ»^۱ و «سیاست هویت»^۲ های متکثر اجتماعی سمت و سوی بیشتری یافته است. به همین خاطر از اصطلاح «فرهنگی» برای توضیح اهمیت یافتن هویت‌ها، فرهنگ و کنشگران در پویای اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد (سردار نیا، ۱۴۰۱: ۲۵). لذا با توجه به عظمت راهپیمایی اربعین باید آنرا یک تحول هویتی نامید که در حال وقوع است و اگر صحیح و با موازین عقلانی مورد توجه قرار بگیرد هویت و فرهنگ ساز است.

ساحت مقدس این تحول بسیار با اهمیت و دارای نیروی عظیمی است که می‌تواند افق معنوی شیعه را در جهان اسلام و حتی بین غیر مسلمانان با بالاترین سطوح سوق دهد. چون کارکرد آن عملی است نه تئوری و نظریه خشک عقلانی. به همین خاطر در این مقاله می‌گوییم فرا ملی و فرا طبقاتی و مذهبی است. خاصه این که کنشگران آن در حال افزایش و همگانی است و هیچ وابستگی به دولت‌ها ندارند. در این حرکت عناصر قومی، ملی، مذهبی با هم تلفیق می‌یابد و تعارضات طبقاتی به حد اقل می‌رسد یعنی در راهپیمایی وزیر، وکیل، استاندار، با مردم عادی راه می‌افتند و هیچ کس بر دیگری فخر فروشی نمی‌کند، به نوعی هم تکلیف محور می‌شوند. در این حرکت ایرانی و عراقی با ملت‌های دیگر تفاوتی مشاهده نمی‌شود. البته در بین ۱۵ کشوری که با ایران اسلامی مرز دارند، ایران و عراق به دلیل پیوندهای نهادینه شده‌ی تاریخی-مذهبی علی‌رغم جنگ هشت ساله، بیشترین نزدیکی‌ها را دارند به دلایل عتبات علیات، مقبره شش امام شیعه در عراق، حوزه علمیه نجف که بیش از هزار سال مرکز تحصیل معارف شیعه بوده و نقش سیاسی شیعیان دو کشور که اکثریت جامعه‌ی آن شیعیان شکل می‌دهند (کریمی پور، ۱۳۷۹: ۳۶-۳۷).

مقاله حاضر ناظر بر نقاط برجسته و شاخص حماسه اربعین حسینی می‌باشد و بیان کنند این اصول است که پویای مذکور فراقومی، فرا مذهبی، فراملی و ... می‌باشد. مقاله به طور کلی به این موضوعات: سیر تاریخی شکل‌گیری اربعین حسینی، ارزیابی چند اثر مکتوب درباره اربعین، ماهیت فراملی اربعین، تقابل تفکر اربعین با مدرن، سختی‌های اربعین و نتیجه‌گیری پرداخته است.

۲. سیر تاریخی شکل‌گیری اربعین حسینی

گرچه زیارت قبر امام حسین علیه‌السلام در روز اربعین توسط جابر بن عبدالله انصاری مرسوم شد، اما بنیانگذار پیاده‌روی دسته‌جمعی در اربعین حسینی، مرحوم شیخ انصاری متوفی سال ۱۲۸۱ ه.ق بود که چنین حرکتی را به عنوان رسم و نمادی برای شیعیان معرفی کرد. این رسم بعد از مدتی به فراموشی سپرده شد ولی مجدداً توسط محدث‌نوری احیا شد و به عنوان رسم‌وستی نیکو در میان

¹.culturalpolitics

². Idenltypolitics

شیعیان رواج یافت. این عالم بزرگوار اولین بار در عید قربان به پیاده‌روی از نجف تا کربلا اقدام کرد که سه‌روز در راه بود و حدود ۳۰ نفر از دوستان و اطرافیانش وی را همراهی می‌کردند. از آن زمان، محدث‌نوری تصمیم گرفت هر سال این کار را تکرار کند. ایشان آخرین بار در سال ۱۳۱۹ هجری، با پای پیاده به حرم ابا عبدالله حسین علیه‌السلام مشرف شد. این اقدام، زمینه‌ساز پیاده‌روی بسیاری از عاشقان اهل بیت علیه‌السلام شد و در راستای انجام این مراسم معنوی، برخی علما و مراجع تقلید نیز پای پیاده به کربلا رفتند، از جمله این افراد میرزا جواد آقا ملکی تبریزی، یکی از مراجع عالی‌قدر جهان تشیع بود که چندین بار پای پیاده از عتبه علوی رهسپار عتبه حسینی شد.

با کودتای بعثی‌ها در عراق و ضدیت آنها با اسلام و اعلام فتوای آیت‌الله العظمی حکیم مبنی بر خروج بعثی‌ها از اسلام، سختگیری‌های حکومت بعث بر شیعیان تشدید شد. سیاست سرکوب و آدمکشی حکومت بعثی با گرایش‌های تند ناسیونالیسم عربی به‌همراه سیاست تجاوز سرزمینی و گسترش ارضی، عراق را به سمت یک فضای شدیداً امنیتی سوق داد. صدام حسین، به بهانه‌های مختلف کسانی را که تصور می‌کرد با او هماهنگ نیستند یا مخالفند، سربسته و از هر رویه‌ای برای سرکوب استفاده می‌کرد. آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، این شرایط را سخت‌تر کرد و ایرانی‌های مقیم عراق اخراج شدند. الگوهای مختلف عزاداری جامعه شیعیان نیز هدف دولت بعثی قرار گرفت.

تقریباً طی ۳۰ سال حکومت صدام، مراسم راهپیمایی اربعین به‌طور رسمی در عراق برگزار نشد و اگر شیعیانی اقدام کردند، از راه‌های مخفی و خارج از دید ماموران و از طریق روستاها و نخلستان‌ها به سمت کربلا حرکت می‌کردند، بدون آنکه تظاهراتی در این جهت داشته باشند. قتل‌عام‌های شیعیان توسط صدام، مخاطره‌آمیز بودن این اعمال را بیش از پیش می‌کرد. بعد از سقوط رژیم بعث و اعدام صدام، هرچند عراق، همزمان به مشکل حضور خارجی‌ها و خطر حضور القاعده، داعش، بعثی‌های تروریست و ده‌ها بحران داخلی و خارجی مبتلا شد. با وجود این، حرکت عمومی شیعیان عراق، ایران، لبنان، قطیف و احساء (در عربستان)، پاکستان، افغانستان، اروپا، آمریکا و ... برای زیارت حضرت سیدالشهداء علیه‌السلام موج جدیدی را در جهان اسلام به‌دنبال آورد (واحد مطالعات و تحقیقات تاریخی، ۱۶۵: ۱۳۸۲-۱۶۷). شاید سال‌هایی که مرحوم علامه طباطبایی کتاب‌های رسالت تشیع در دنیای کنونی و معنویت تشیع را می‌نوشت کسی تصور نمی‌کرد که در همین عصر اربعین حسینی به موضوع فراملی و جهانی تبدیل شود و میلیون‌ها انسان در این حرکت عظیم حضور یابند.

ماهیت و جوهره حرکت حسینی و هم‌چنین پیاده‌روی اربعین یک مفهوم ضدستمگری و ضدسلطه نامشروع است. یعنی وقتی افراد با خدا مرتبط می‌شوند، زمینه‌های عظمت یک تفکر و ایده را فراهم می‌آورند. اربعین آفرینان خطر را به‌جان می‌خرد که با «خواب‌گردها»، ملت‌ها را بیدار کنند و پرده از چهره یک حقیقت ایمانی و ستم‌سوز بردارند.

درسی که عاشورا و قیام امام حسین علیه‌السلام داده است این است که هرگز نباید در مقابل ظلم سر فرود آورد و تسلیم شد. این مفهوم که در پیاده روی اربعین هم تجلی پیدا کرده است. علاوه بر این ما شاهد تجمع مسلمانان در این حرکت هستیم و می‌بینیم که الحمدلله برادران اهل سنت هم به پاسداشت قتل مظلومانه نوه نبی اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله شرکت می‌کنند و همینطور شیعیان از سراسر عالم می‌آیند. این نگرانی که چرا این حرکت سال‌های سال سرکوب می‌شده را می‌شود در دو کلمه خلاصه‌اش کرد: «الْحُسَيْنَ يَجْمَعُنَا» شما در مسیر این بیلپورد را زیاد می‌بینید: «حسین ما را گرد هم می‌آورد». این یعنی همبستگی که دشمنان چشم دیدن آن را ندارند. یعنی آن‌ها نمی‌خواهند ما وحدت داشته باشیم و حسین علیه‌السلام ما را جمع می‌کند نه آیت‌الله فلان و حزب فلان و جمعیت فلان و کشور فلان. اینجا فقط حسین است که این جمعیت‌های ناهمگون مسلمان و غیر مسلمان، پیر، جوان، شیعه و سنی دورهم جمع می‌کند. قرآن در سوره حج می‌فرماید: «أَئِن لِّدِينِ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِن لِّلَّهِ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ» (حج، ۳۹). یعنی اگر انسان مظلوم که از خانه و کاشانه‌اش رانده شده حق دفاع از خود و مراکز معنوی دارد. امروزه حرکت اربعین یعنی این که ای مسلمان، ای مظلوم؛ با داشتن موضوعات مهمی مانند اربعین از خود و میراث معنویت دفاع کن و با کوله پستی بدون سلاح که مملو از نور ایمان است.

۳. نگاهی به چند اثر درباره اربعین

در این سال‌ها کتاب‌ها و سفرنامه‌هایی متفاوت در دنیا به نام اربعین نوشته شده است که به برخی اشاره می‌شود.

موکب آمستردام؛ سفرنامه: «موکب آمستردام»، خرده‌روایت‌هایی است از زائران دوردست سیدالشهدا علیه‌السلام؛ زائرانی که از اروپا به مقصد زیارت پیاده امام حسین علیه‌السلام رهسپار شده‌اند. زائرانی که امام حسین علیه‌السلام را نه در کربلا و نجف و قم و مشهد و... بلکه در قلب اروپا یافته و دریافته‌اند که عشق حسین علیه‌السلام زمین و زمان و مکان نمی‌شناسد و چه بخواهی و چه نخواهی، عالم‌گیر خواهد شد. فقط باید خود را به این دریای عظیم سپرد تا به ساحل آرامش رسید. موکب آمستردام، دومین گام و تلاش پس از کتاب موفق پادشاهان پیاده است که در کمتر از یک سال به چاپ پنجم رسید. بهزاد دانشگر، در این کتاب در تلاش است با به تصویر کشیدن عشق زائران امام حسین علیه‌السلام، روایتی از تلاش آنان برای فدا شدن در مسیر سیدالشهدا علیه‌السلام را برای مخاطبان تصویر کند.

کنار قدم‌های جابر؛ سفرنامه: این کتاب، خاطرات منتخب اولین فراخوان سوگواره خاطره‌نویسی اربعین حسینی است که با مقدمه نماینده ولی‌فقیه در امور حج و زیارت مزین شده و در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

سفر عشق؛ سفرنامه: کتاب «سفر عشق»، نخستین روایت مکتوب از سفر شورانگیز پیاده‌روی اربعین حسینی است. در این کتاب نویسنده تلاش کرده است با بیان خاطرات و مشاهدات خود از پیاده‌روی عظیم اربعین حسینی، گوشه‌ای از این نهضت جهانی را به رشته تحریر درآورده و شوق و محبت اهالی عراق را در خدمت به زائران حسینی روایت کند.

درنگی در نجف؛ سفرنامه: جواد کلاته‌عربی، نویسنده کتاب درباره نگارش کتاب می‌گوید:

«اما کمی درباره کتاب؛ سعی کرده‌ام فارغ از اصول سفرنامه‌نویسی که چیز چندانی هم از آن نمی‌دانم، فقط روایتی روان و تصویری شفاف از لحظه‌لحظه حضورم در این سفر معنوی به‌عنوان یک «زائر» و «خادم» ارائه کنم.»

۴. ماهیت فرا ملی اربعین

راهپیمایی اربعین تنها سفری در جغرافیا نیست بلکه حرکتی در تاریخ است؛ آن هم نه به گذشته بلکه به آینده. آنچه به این سفر جغرافیایی عمق و معنای تاریخی بخشیده، تحولی است که در «بصیرت» راهپیمایان پدید آمده است. ماهیت و جوهره حرکت حسینی و همچنین پیاده‌روی اربعین یک مفهوم ضدستمگری و ضدسلطه نامشروع است. یعنی وقتی افراد با خدا مرتبط می‌شوند، زمینه‌های عظمت یک تفکر و ایده را فراهم می‌آورند. اربعین آفرینان خطر را به جان می‌خرد که با «خوابگردها»، ملت‌ها را بیدار کنند و پرده از چهره یک حقیقت ایمانی و ستم سوز بردارند.

ماهیت و جوهره حرکت حسینی و هم‌چنین پیاده‌روی اربعین یک مفهوم ضدستمگری و ضدسلطه نامشروع است. یعنی وقتی افراد با خدا مرتبط می‌شوند، زمینه‌های عظمت یک تفکر و ایده را فراهم می‌آورند. اربعین آفرینان خطر را به جان می‌خرد که با «خوابگردها»، ملت‌ها را بیدار کنند و پرده از چهره یک حقیقت ایمانی و ستم سوز بردارند.

اگر به ظاهر قضیه‌ی عاشورا توجه کنیم امام حسین علیه‌السلام شکست خورد ولی وقتی به باطن آن توجه می‌کنیم، عین پیروزی است که هیچ پیروزی به پای آن نمی‌رسد (واحد مطالعات و تحقیقات، ۳۴: ۱۳۸۲-۳۵) درس‌های عاشورا و قیام امام حسین علیه‌السلام این است، که هرگز نباید در مقابل ظلم سر فرود آورد و تسلیم شد. این مفهوم که در پیاده‌روی اربعین هم تجلی پیدا کرده است. علاوه بر این ما شاهد تجمع مسلمانان در این حرکت هستیم و می‌بینیم که الحمدلله برادران اهل سنت هم به پاسداشت قتل مظلومانه نوه نبی اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله شرکت می‌کنند و همین‌طور شیعیان از سراسر عالم می‌آیند.

این نگرانی که چرا این حرکت سال‌های سال سرکوب می‌شده را می‌شود در دو کلمه خلاصه‌اش کرد: «الْحُسَيْنُ يَجْمَعُنَا» شما در مسیر این بیلورد را زیاد می‌بینید: «حسین ما را گرد هم می‌آورد». این یعنی همبستگی که دشمنان چشم دیدن آن را ندارند. یعنی آن‌ها نمی‌خواهند ما

وحدت داشته باشیم و حسین علیه‌السلام ما را جمع می‌کند نه آیت‌الله فلان و حزب فلان و جمعیت فلان و کشور فلان. اینجا فقط حسین است که این جمعیت‌های ناهمگون مسلمان و غیر مسلمان، پیر، جوان، شیعه و سنی دورهم جمع می‌کند. قرآن در سوره حج می‌فرماید: « اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر» (حج، ۳۹). یعنی اگر انسان مظلوم که از خانه و کاشانه اش رانده شده حق دفاع از خود و مراکز معنوی دارد. امروزه حرکت اربعین یعنی این که ای مسلمان، ای مظلوم؛ با داشتن موضوعات مهمی مانند اربعین از خود و میراث معنویت دفاع کن و با کوله پستی بدون سلاح که مملو از نور ایمان است، از هویت، فرهنگ، تمدن، آزادی، معنویت، سعادت، کمال و در یک کلمه از انسانیت دفاع کن.

در راهپیمایی امسال ۱۴۰۲ اربعین صحنه‌های عجیبی دیدم: جوانی مادرش را کول کرده و آورده بود؛ قهرمان ورزش ایران داشت واکس می‌زد؛ سرداری از سپاه که جانباز هم بود و در جمعیت‌ها دچار تنگی نفس می‌شد راه می‌رفت و یک روحانی داشت خاک‌های مسیر را جمع می‌کرد یکی نشسته بود آب تاول پای زائران را می‌گرفت می‌ریخت، دخترکی سه چهارساله ظرف میوه روی سرش گذاشته بود و هیچی نمی‌گفت و هزاران حرف و حدیث در وجودش موج می‌زد، فریادهای عراقی‌ها(زائر- زائر) مگر فراموش شدنی است. همین فرهنگ اربعینی است که مدافع حرم امثال سلیمانی می‌سازد و عبد الله اسکندری‌ها می‌سازد، دولت عراق با این همه گرفتاری‌هایش ماشین گذاشته است. وزارت حمل و نقل عراق بعد از شروع مراسم تریلی و هر چه دارد می‌آورد. واقعاً چیزی غیر از این ندارند، خودم در مرکز حمل‌ونقل مسافر، تریلی هم دیدم، حشد الشعبی‌ها با تمام وجود از مردم دفاع می‌کردند. در نزدیکی‌های عمود ۱۴۰۰ از ماشین عراقی که تعدادی از مسافران پیاده می‌کرد گویا جایی که نباید توقف می‌کرد ایستاد، پلیس شمارش برای اعمال قانون یاد داشت کرد، تعدادی از نیروهای حشدالشعبی بلافاصله آمدند و از راننده به دلیل پیاده کردن ایرانی‌ها حمایت کردند(مشاهدات نگارنده).

در زیارت اربعین فرازی است می‌فرماید: « قَلْبِي لِقَلْبِكُمْ سَلْمٌ وَ أَمْرِي لِأَمْرِكُمْ مُتَّبِعٌ» (زیارت اربعین، ۱۳۸۵: ۳۹) قلبم با قلبتان در صلح، و کارم پیرو کارتان، و یاری ام برای شما آماده است، این تبعیت از دستورات امام و رهبر در جامعه برای رسیدن به سعادت همواره مورد تأکید بوده است، لذا «امام حسین علیه‌السلام» در برابر خداوند عبد بوده و هرآنچه پروردگار مقدر داشته ایشان پذیرفته اند پس ما نیز باید تبعیت کنیم، این جمله به آن معنا است که وجود حضرت «سیدالشهداء علیه‌السلام» را نمی‌پرستیم بلکه از ایشان تبعیت می‌کنیم تا به قرب الهی برسیم.

یکی از نیازهای بشر در طول ساحت و زیارت بوده که زیارت با امام حسین علیه‌السلام بیش از دیگر زیارت‌ها مورد توجه قرار گرفته است، به گونه‌ای که بدون آن زندگی نقصان دارد. دین نیز زیارت را مورد تأیید و تأکید خود قرار داده و حضرت ابراهیم به کمک فرزندش خانه‌ی کعبه برای زیارت و اجتماع بشر بنا کردند. تا امروز این مرکز به‌عنوان بزرگ‌ترین زیارت‌گاه نوع بشر خصوصاً در بین

مسلمان از جایگاه بالایی برخوردار بوده است. بعد از ظهور اسلام علاوه بر کعبه و بیت المقدس، مراکز دیگری به عنوان زیارتگاه مسلمانان مورد توجه قرار گرفته که یکی از آن حرم و قبور امام حسین علیه السلام و اهل بیتش بوده است. این مرکز در طول تاریخ برای شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام یکی از بزرگترین مراکز هویتی و در سخت‌ترین زمان‌ها نیز مورد توجه بوده. در سال‌های اخیر و بعد از سقوط رژیم بعثی عراق، اربعین حسینی (چهلمین روز شهادت امام حسین علیه السلام و یاران مظلومش در دشت نینوا) به نماد قدرت فکری، فلسفی، الهی و اجتماعی در صحنه بین‌الملل تبدیل شده است. این حرکت زیارتی که با سختی‌هایی همراه است به‌عنوان بزرگترین اجتماعی بشری در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، عرفانی و سیاسی ایده جدیدی ایجاد و انسان مدرن را به فکر وا داشته است لذا بر جوامع اسلامی و حکومت عراق و ایران که بیشترین جمعیت و هزینه‌های این حرکت هویت ساز تقبل کرده اند لازم است تمام زیر بناها و الزامات انرا فراهم نمایند، چراکه، این نمایش انسانی، امید، معنویت، اقتدار، هویت و آرمانگرایی را در قلب انسان زنده می‌کند.

۵. اربعین و تقابل با مدرن

رویداد اربعین در عصر مدرن، اتفاقی برخلاف روش و دیدگاه حاکم بر جامعه است و باید در سطح دیگری تحلیل شود اصل این مفروض که اربعین پدیده استثنایی در جهان است، هیچ شکی در آن نیست، حتی برخی از بزرگترین اندیشمندان غربی به آن اعتراف دارند و تا قلب اروپا رسوخ کرده است. اصولاً غرب یک روحیه استعماری دارد، بی‌رحم و نابودکننده ولی اربعین یک روحیه قانع بودن انسانی به بشر ارائه می‌دهد که گویای آیه: «ان الله لا یغیر ما بقوم حتی ینصروا ما بأنفسهم» (رعد: ۱۱). یعنی در این همایش جهانی هرکس خودش تصمیم می‌گیرد و راه می‌افتد. مسیر حرکت، وسیله حرکت، مدت توقف و ... دردست خودش است اما اجبار، تحکم درش نیست. در این ساختار مردمی، هیچ قدرت و سازمانی بر جامعه‌ی حسینی تسلطی ندارند، خود جوش، خود اتکا، خود عمل و بر خلاف مدرنیته، دین‌داری، ایثار، رهایی از قیود دنیوی رقم می‌زند، درون خودش زمینه‌های زیادی برای بازگشت شکل‌های کاملاً قوی‌تری و حتی قدیمی‌تر دنیای قدسی را نیز فراهم می‌کند. این خلاف باورهای دنیای مدرن است.

به همین ترتیب اگر باورهای کلیشه و مفروضاتی را که باورپذیر هم نیستند کنار بگذاریم، اربعین اتفاق مهمی بر خلاف مدرن است که داشته مدرنیته را به چالش کشیده است. لازم به ذکر است در همین مناسبات جهانی اربعین از شبکه ارتباطی مدرن استفاده می‌کند تا انسان‌ها بتوانند از کشورهای مختلف در اینجا حضور پیدا کنند. لذا اربعین با فکر مادی مدرن که با دین و سنت مغایرت دارد مشکل دارد نه با تمام ابعاد مدرنیته. و در همین رسانه‌های مدرن است که اربعین می‌تواند تبلیغ شود و آدم‌ها را تهییج کند به حضور. به همین خاطر اربعین خودش در تاریخ تشیع پدیده مدرنی است.

کاملاً به معنای دقیق کلمه مدرن است. منتهی مدرن ضد مدرنی که عرض شد. مدرن مقدس. شهید مطهری در کتاب حماسه حسینی می‌نویسد:

«حماسه زمانی مقدس می‌شود که هدفش مقدس و پاک و منزه است ... دوم در شرایط خاصی که هیچ کس گمان نمی‌برد قرار گرفته‌اند، یک مرتبه در فضای بسیار بسیار تاریک و ظلمانی یک شعله روشن می‌شود، شعله‌ای که در یک ظلمات مطلق؛ فریاد عدالت سر می‌دهد» (مطهری، ۱۳۸۱: ۳۰).

در حقیقت حماسه اربعین این چنین است. در این حرکت رشد و بینش بسیار نیرومند و منطقی مافوق منطق عادی و مدرن ارائه می‌کند. اربعین در زمانی داشته‌های خود را به نمایش می‌دهد که اکثر ادیان و باورها مسیحیت، مانویت، بودیسم، صابئیت و ... و جاهت خود را از دست داده‌اند و مذهب یهود وقف طایفه‌ای خاص شده است و از کثرت پیروان محروم می‌باشد (علامه طباطبایی، ۱۳۸۵، معنویت در تشیع، ۱۷۹). لذا در چنین زمانی اربعین با عقاید برهانی و قوانین اجتماعی و فردی مثبت خود، مورد قبول و احترام ده‌ها میلیون انسان قرار گرفته است. این نشان می‌دهد که در بدنه جامعه شیعی در جهان قدرتهای بسیار متکثری وجود دارد و گروه‌های مختلف آنجا جمع می‌شوند.

۶. سختی‌های اربعین چگونه قابل تحمل است؟

شیعه در طول تاریخش همیشه در حسرت زیارت امام حسین علیه‌السلام بوده. این همیشه بوده، به قول قدیمی‌ها همیشه می‌گفتند برات کربلا به ما بده. توفیق زیارت داشته باشیم و به همین خاطر این فاصله و مهجوریت بود که تربت کربلا شفا می‌داد، معجزه می‌کرد و چیزهای دیگر ولی حالا این دسترسی ایجاد شده و تشیع ناگهان به دلیل تحولات نظام جهانی و همت تکنولوژی حمل‌ونقل و قدرت رسانه‌ای، می‌تواند به‌طور انبوه وارد زیارت کربلا شود. یک اتفاق مهم در تاریخ تشیع است، چون تشیع اصولاً از لحاظ جغرافیایی در فقدان دسترسی به مراکز مقدسش تبیین می‌شد، جز تشیعی که در عتبات بوده، سایر تشیع اصولاً دسترسی نداشتند. به دلیل جغرافیا، دوری، امکانات حمل‌ونقل محدود، مسائل سیاسی و فرقه‌ای و چیزهای دیگر. حالا این تشیع صورت‌بندی کاملاً جدید پیدا کرده. به همین جهت از این منظر آنچه در اربعین رخ می‌دهد، نه محصول اراده جمهوری اسلامی است و نه محصول اراده دولت عراق است. محصول یک سرمایه تاریخی است در میان مردمی که در تاریخ شیعه دوستدار زیارت امام حسین علیه‌السلام بودند. یکی از مهم‌ترین عناصر غریزی تشیع، میل به زیارت امام حسین علیه‌السلام و کربلاست، چون همیشه حول محور عزاداری و فرهنگ آن، فرهنگ شیعی شکل می‌گرفته. حالا در چنین موقعیتی، چنین چیزی هم گل می‌کند.

اینکه جامعه شیعی با رنج در این سفر شرکت می‌کنند، اصلاً رنجی در آن نیست. درست است بخشی پیاده‌روی است ولی یکی از مهم‌ترین کارکردهای هر آیینی فرح‌بخشی است، یعنی انسان

وقتی آنجا می‌روید، در جمعیتی همسو و هم‌باور مشارکت می‌کند که انرژی سرزنده‌ای به انسان می‌بخشد. لذا هیچ کسی نگفته اربعین رفته و کار سختی انجام داده. همه می‌روند، لذت معنوی بیشتری دارد حتی لذت بیولوژیک آن بیشتر است. همه چیز مهیاست. همه هوای یکدیگر را دارند، به تعبیری آنجا برخلاف آن‌چه فکر می‌کنند رنج است، اصلاً رنج نیست. کاملاً لذت است. همه چیز رایگان است. همه دوستت دارند. همه به چشم حرمت‌گونه‌ای به انسان نگاه می‌کنند. از طرفی در بهترین حالت ۱۰ تا ۱۵ درصد از زائران عراق ما ایرانی‌ها هستیم. ۹۰ درصد زائران غیرایرانی هستند که اصولاً هم عراقی‌ها زندگیشان مردن نیست که این حرکت برایشان سختی آور باشد. ضمن اینکه زبان یکدیگر خوب می‌فهمند مشکلی که ما فارسی زبان‌ها داریم آنها ندارند.

از طرفی چون تشیع برای اولین بار هویت فراملی خود پیدا کرده است. درست است دیالوگ عمیق میان ما و عراقیان یا شیعیان سایر کشورها برقرار نشده، اما به‌رحال موقعیتی فراهم شده که در برهه‌ای از زمان ما کنار همدیگر هستیم. بالاخره آنجا انواع شیعیان از قاره‌های متفاوت می‌بینیم. حداقل بصری این را می‌بینیم و این برای اولین بار برای تشیع شکل گرفته است؛ تشیعی که از مجمع‌الجزایر منفک دورافتاده از هم مجزا، حالا با یک‌سری مجموعه پیوندهایی به هم بسته شدند. به همین جهت این اتفاق بارز است. رخداد درونی این واقعه به‌نفع جامعه شیعی است که تکثر خود را می‌بیند، از حصار تنگ مخصوص خودش خارج می‌شود، در نتیجه موقعیت خوبی است برای رشد اجتماعی شیعه به وجود آمده است. شیعه‌ای که تا چند سال پیش از نظر عوام دم‌دار و سم دار جلوه می‌کرد و گروه‌هایی از مسلمانان، شیعیان را مردمی مشرک و غالی پندارند و در نتیجه دو جامعه اسلامی شیعه و سنتی از یکدیگر فاصله گرفتند (طباطبایی، ۱۳۷۰: ۱۱۰). حالا به‌جایی رسیده که می‌خواهد منادی صلح و دوستی باشد، یک انسان حسینی می‌خواهد یک هفته در این همایش ایمانی شرکت کند، حتماً سختی‌هایی وجود دارد.

۷. درس‌های اربعین

راهپیمایی اربعین، بدون تردید، بزرگترین پدیده قرن است و در فرآیند چنین پروژه بی‌همتا، درس‌های فراوانی نهفته که در این‌جا به چند گزینه آن اشاره می‌شود.

- موج جمعیت که از هرسو به‌ویژه از نجف به‌سوی کربلا می‌آید، درس پایداری و ایمان می‌باشد.
- اربعین میعادگاه مقدسی از انسان‌ها را نشان می‌دهد که لبیک‌گویان و با آرمان‌هایش پیمانی گسست‌ناپذیر ببندند. و در هیچ مسیر دیگری از زندگی فردی و اجتماعی قابل تحقق نیست.
- عظمت جمعیت و عظمت روحیه خستگی‌ناپذیر آنان زمانی مضاعف می‌شود که موج تعاون، ایثار و فداکاری در بین راهپیمایان از طریق پذیرایی پدیدار می‌شود.

- راهپیمایان خمی فروخته از دشمنان اسلام، قدرت‌های جهانی مسلط بر جهان که ظلم و ظلمت را از قاتلان امام شهیدشان به ارث برده‌اند در سینه دارند و به رسم تقیه به شعارهای راهپیمایی دم بر نمی‌آورند. ولیکن دشمن این را می‌داند اما قادر به مقابله نیست. چراکه جمعیت مانند یک سیل بنیان‌کن در حرکت است و در آینده نه‌چندان دور، کاخ‌های برافراشته از ظلم را بر سرشان خراب خواهد کرد.
- در بین راه تصاویر شهیدان و همه آنهایی که در عصر نفس‌گیر صدام این مسیر را باز نگه داشته و چه‌بسا جان خود را از دست داده‌اند مشاهده می‌شود.
- برنامه‌ریزی تا تدارک راهپیمایان، از محتوای معنوی مراسم‌ها تا شعارها و پلاکاردها همه و همه توسط مردم و نهادهای مردمی انجام می‌شود با عشق و شور و هیجان همراه است.

۸. نتیجه‌گیری

حماسه اربعین حسینی نمایش قدرت جهان اسلام و مکمل معرفی شیعه و نهضت حسینی به جهانیان است. اربعین یک موهبت الهی برای شیعیان است و حضور ده‌ها میلیونی مردم از کشورهای جهان با تنوع مذهبی، نژادی، قومی، سنی و جنسیتی، نماد قدرت نرم شیعه، وحدت مسلمین در شرایط حساس کنونی و حکایت از یک عزم فراملی و جهانی دارد. اربعین یعنی جهانی شدن، تحولات امت اسلامی، فرهنگ مقاومت، مقابله با تفکر و اندیشه اسلام‌هراسی.

اربعین از یک منظر به‌عنوان میراث مشترک بشریت. مردمی شدن حکمرانی، ارتقاء فرهنگ تعاونی و همکاری بین‌المللی و بر پایه هزاران موکب با عناوین مختلف توسط ملت‌های مسلمان و غیرمسلمان که نوید یک باور و اندیشه جدید تداعی می‌کند. اربعین، نمایش گردشگری مذهبی بین جوامع بشری اعم از مسلمان و غیر، حاکی از یک فرهنگ و تمدن جهانی با افق الهی و گذشت از مال و ثروت می‌باشد. اربعین اوج نذر، انفاق، احسان و همدلی، همسویی، برادری، ایثار، از خود گذشتگی، جلوه‌های فرهنگ تعاون و هنر سوگواری و ایجاد سبک‌های جدید پذیرایی از دیگران بدون کوچکترین چشم‌داشت به نوع بشر ارائه می‌دهد، لذا هم فرهنگ‌ساز است و هم تمدن‌آفرین. اربعین همگرایی اقوام، ملل و مذاهب، گونه‌شناسی تجربه‌زیستی اعم از زن، مرد، سالمند، جوان، تنوعات زبانی، قومی، نژادی، طبقاتی و یک ظرفیت بسیار بزرگ اجتماعی بین‌المللی و هویتی فرا ملی مسلمانی؛ درجهان معاصر به ارمغان آورده است. همچنین، فلسفه اربعین گویای یک حرکت انسانی با مدیریت مردم بدون گرایش‌های نژادی و دینی می‌باشد که در کشور عراق در حال رشد و نمود می‌باشد و افقی فراملی در صحنه بین‌الملل خلق می‌کند و به بشر مادی و پوزیتیویست و عده‌ای الهی نوید می‌دهد.

منابع

قران کریم

- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱). حماسه حسینی، ج یک، چاپ ۲۴، تهران: انتشارات صدرا
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۸۵). معنویت تشیع. قم: انتشارات تشیع
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۰). رسالت تشیع در دنیای امروز، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- واحد مطالعات و تحقیقات تاریخی (۱۳۸۲). سیر تفکر در جهان اسلام، قم: نشر هلال
- کریمی پور، یدالله (۱۳۷۹). ایران و همسایگان، انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم
- سردارنیا، خلیل الله (۱۴۰۱). درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی جدید، نشر میزان
- مشاهدات نگارنده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Research Article

Arbain Hosseini, a transnational movement

Ali Naz Lotfi¹

Date of received: 2022/10/07

Date of Accept: 2022/12/06

Abstract

Researching the Arbaeen movement, which is a new Shiite approach, is difficult and presents many findings to the research community, because unlike the traditional style, this social evolution is responsible for discovering hidden and diverse layers that cannot be easily opened. Knowing why, from one point of view, the movement of Arbaeen Zadeh is the birth of the modern age, and from another point of view, it is anti-modernity. Based on this approach, while expressing the transnational and transreligious aspects of the conference, this article has pointed out the components that show the dynamics of the Islamic and Shiite worlds, in addition to expressing the turning point in the 15th century of Hijri and the formation of Hosseini's Arbaeen without considering State the race, religion, language, geographical situation, the contribution that Shia has brought to the Islamic world. What is of interest in this research is the transnational dimensions of the Arbaeen movement and not its difficulties and spiritual dimensions.

Keywords: Arbain Hosseini, transnationality, Islamic world, geographical situation.

Citation (APA 6th ed. / APSA)

Lotfi, AliNaz (Summer 2023). "Arbain Hosseini, a transnational movement". *Quarterly Journal of Research in History, Politics and Media*. Vol. 6, Num. 2, S.No. 22, pp. 41- 54.

¹. PhD in Islamic History, Payam Noor Bandar Abbas University, Bandar Abbas, Iran.
Email: alimaigoli@gmail.com

Copyright © 2010, KSSI (Karimeh Strategic Studies Institute Of Shiraz). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material.

References

The Holy Quran

Motahari, Morteza (1381). *Hamaseh Hosseini, vol. 1, edition 24, Sadra Publications. (in Persian)*

Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (1385). *Shia spirituality, Shia publications. (in Persian)*

Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (1370). *The mission of Shiism in today's world, Islamic Culture Publishing House. (in Persian)*

Historical Studies and Research Unit (1382). *The course of thinking in the Islamic world, Hilal publication. (in Persian)*

Karimipour, Yadullah (1379). *Iran and Neighbors, Academic Jihad Publications, Tarbiat Moalem. (in Persian)*

Sardar Nia, Khalilullah (1401). *An introduction to new political sociology, Mizan publication. (in Persian)*

Author's observations

پروفیسر کاہنشاہ علوم اسلامی و مطالعات قرآنی

برائے اعلیٰ تعلیم اسلامی